

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-4-19>

УДК 159.9

Олександра РЯЗАНОВА

здобувач PhD,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

<https://orcid.org/0009-0001-8358-0527>

e-mail: oleksandra.riazanova@gmail.com

ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ТА ДИНАМІКА ПРОТІКАННЯ ПОДРУЖНІХ КОНФЛІКТІВ

Стаття присвячена вивченню проблеми виникнення та розвитку подружніх конфліктів, а також виявленню основних чинників, що сприяють їх появі. В умовах соціально-економічних змін, які часто супроводжуються кризовими явищами в суспільстві, проблема сімейних конфліктів набуває особливої актуальності. У статті розглянуто ключові аспекти, що визначають природу сімейних суперечок, зокрема, складність комунікацій, різниця в цінностях, переконаннях та вихованні партнерів, а також зовнішні та внутрішні стресові чинники, що можуть погіршувати взаєморозуміння між подружжям.

Автор аналізує різні теоретичні підходи до класифікації сімейних конфліктів та наводять дані досліджень психологів, таких як В. Сисенко, С. Ковальов, Н. Грішина та інших, які підкреслюють роль конфліктів як природної складової взаємодії в сім'ї. Конфлікти можуть бути як негативними, так і конструктивними, оскільки вони часто створюють можливості для розвитку і зміцнення стосунків через відкриття нових шляхів взаєморозуміння та вирішення проблем.

Систематизовано причини виникнення конфліктів, зокрема: обмеження свободи дій, непорозуміння через різні уявлення про сімейні ролі, матеріальні труднощі, сексуальна дисгармонія, зрада, відсутність поваги, ревності та шкідливі звички. Водночас розглядається й етапність розвитку конфлікту, від латентної фази до кульмінаційної і завершальної стадії, з акцентом на роль емоцій та психологічних факторів у цей процес.

Окрему увагу приділено впливу зовнішніх факторів, таких як економічні труднощі, соціальний статус партнерів та загальний рівень стресу, що може погіршити взаємодію у родині. У статті також згадано про класифікацію конфліктів за різними параметрами, зокрема, залежно від суб'єктів конфлікту, джерел і поведінки учасників.

Метою роботи є поглиблене вивчення причин виникнення подружніх конфліктів та виявлення ефективних шляхів їх запобігання та подолання. Автор підкреслює що для гармонійного розвитку сімейних стосунків важливими є конструктивне спілкування, взаєморозуміння та здатність до адаптації в умовах кризових ситуацій.

Ключові слова: *конфлікт, подружні конфлікти, подружжя, подружні стосунки, причини конфліктів, комунікація, етапи конфлікту, конфлікти в родині, шляхи вирішення конфліктів.*

Oleksandra RYAZANOVA

State Institution «South Ukrainian National Pedagogical K.D. Ushynsky South
Ukrainian National Pedagogical University»

FACTORS OF OCCURRENCE AND DYNAMICS OF MARITAL CONFLICTS

The article is devoted to the study of the problem of emergence and development of marital conflicts, as well as to the identification of the main factors contributing to their emergence. In the context of socio-economic changes, which are often accompanied by crisis phenomena in society, the problem of family conflicts is becoming particularly relevant. The article examines the key aspects that determine the nature of family disputes, including the complexity of communications, differences in values, beliefs and upbringing of partners, as well as external and internal stress factors that can worsen mutual understanding between spouses.

The author analyses various theoretical approaches to the classification of family conflicts and cites research by psychologists such as V. Sysenko, S. Kovalev, N. Grishina and others, who emphasise the role of conflicts as a natural part of family interaction. Conflicts can be both negative and constructive, as they often create opportunities for developing and strengthening relationships through the discovery of new ways of understanding and problem solving.

The reasons for conflicts are systematised, in particular: restriction of freedom of action, misunderstandings due to different perceptions of family roles, material difficulties, sexual disharmony, infidelity, lack of respect, jealousy and bad habits. At the same time, the stages of conflict development, from the latent phase to the culminating and final stage, are considered, with an emphasis on the role of emotions and psychological factors in this process.

Particular attention is paid to the impact of external factors, such as economic difficulties, social status of partners and general level of stress, which can worsen family interaction. The article also mentions the classification of conflicts according to various parameters, in particular, depending on the subjects of the conflict, sources and behaviour of the participants.

The purpose of the work is to study in depth the causes of marital conflicts and identify effective ways to prevent and overcome them. The author emphasises that constructive communication, mutual understanding and the ability to adapt in crisis situations are important for the harmonious development of family relations.

Key words: *conflict, marital conflicts, spouses, marital relations, causes of conflicts, communication, stages of conflict, conflicts in the family, ways of resolving conflicts.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сім'я є одним із основних соціальних інститутів, що потребує глибокого наукового дослідження, особливо в умовах кризових явищ у суспільстві.

Чинники, що спричиняють конфлікти в подружніх стосунках, включають проблеми в комунікації, які можуть призводити до непорозумінь і накопичення невирішених проблем. Різниця у вихованні, цінностях і переконаннях партнерів також може стати джерелом конфліктів, оскільки виникають розбіжності в уявленнях про сімейні обов'язки та ролі. Психологічний стрес, спричинений професійними або

особистими труднощами, може посилювати напругу в стосунках і підштовхувати до конфліктів. Невідповідність між очікуваннями та реальними діями партнера може призвести до незадоволеності і суперечок у родині. Рольові конфлікти, які виникають через різне розуміння обов'язків і ролей у сім'ї, можуть бути наслідком непорозумінь між партнерами щодо їх взаємних очікувань. Для ефективного вирішення конфліктів у подружніх стосунках важливими є взаєморозуміння, терпимість і здатність до конструктивної комунікації, що сприяє підтримці здорових і гармонійних відносин.

Соціально-економічні зміни в країні значно впливають на сімейне життя. Це проявляється у збільшенні кількості розлучень на різних етапах розвитку сім'ї та зниженні рівня задоволеності шлюбом. Спостерігається, що багато шлюбів розпадаються через посилення конфліктів, які часто залишаються без вирішення, і багато пар розглядають розлучення як єдиний вихід зі складної ситуації.

Аналіз досліджень та публікацій

Проблему конфліктів досліджували представники різних психологічних шкіл як у зарубіжній (А. Адлер, А. Басс, К. Лоренц, Н. Міллер, Дж. Морено, З. Фрейд, К. Юнг), так і в радянській (В. Агеев, О. Анцупов, В. Васильєв, Н. Гришина, Т. Драгунова, М. Новіков, А. Шипілов) та українській (А. Бузник, А. Гірник, В. Кушнірюк, В. Ласькова, Г. Ложкін, Л. Матяш-Заяц, М. Пірен, Н. Пов'якель, Є. Юрківський) психології. Зокрема, ключові питання функцій сім'ї як соціального інституту детально розроблялися в працях таких вчених, як А. Харчев, М. Мацковський, А. Антонов, Е. Ейдемільлер, В. Юстіцкіс та інших. Питання сімейних конфліктів висвітлені в роботах В. Сисенко, І. Голода, Н. Юркевича, М. Соловійова, С. Седельнікова, Т. Гурко, Н. Рімашевського, Н. Малярова, М. Наріцина, Н. Гришиної, А. Шмельова, А. Анцупова, А. Шипілова та багатьох інших дослідників. У працях зазначених авторів розглядаються різні аспекти сімейних конфліктів, зокрема, питання розлучень, причини виникнення конфліктів, форми конфліктної взаємодії тощо. Дослідження причин сімейних суперечок і пошук шляхів їх вирішення були проведені у роботах таких науковців, як В. Сисенко, С. Ключников, А. Росс, А. Ошепкова, М. Етштейн, В. Шейнов та інших.

З вищенаведеного видно, що проблема сімейних конфліктів привернула увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Та попри значний обсяг теоретичних і прикладних досліджень цієї теми, питання залишаються предметом активних дискусій. У науковій літературі досі не існує єдиного підходу до комплексної діагностики

сімейних відносин, а також недостатньо розроблені ефективні шляхи запобігання та подолання конфліктів у родині. Теоретичні та експериментальні дослідження причин подружніх суперечок, які можуть бути спричинені різними негативними зовнішніми та внутрішніми чинниками, потребують подальшої уваги та розвитку.

Формулювання цілей статті

Мета статті – вивчення особливостей виникнення та розвитку подружніх конфліктів, а також виявлення основних причин їх появи.

Виклад основного матеріалу

Проблема конфліктів завжди залишалася важливою для кожного суспільства, зокрема коли йдеться про сімейні стосунки. Більшість психологів, які досліджують сім'ю, таких як С. Ковальов і В. Сисенко, погоджуються з тим, що процес взаємної адаптації подружжя не є миттєвим. Навіть найменші розбіжності між партнерами можуть призводити до виникнення конфліктів у сім'ї.

Н. Грішина визначає конфлікт як двостороннє явище, що проявляється через активність учасників, спрямовану на подолання протиріч. Вона підкреслює, що конфлікти є невід'ємною частиною соціальних систем і неминучими в людських стосунках, тому їх слід розглядати як природний елемент взаємодії.

Цінність конфліктів полягає в тому, що вони забезпечують розвиток і рух системи. Хоча конфлікти несуть певний ризик для стосунків і можуть призвести до кризових ситуацій, вони також створюють можливості для досягнення нових, більш гармонійних рівнів взаєморозуміння, конструктивного вирішення проблем та відкриття нових можливостей для розвитку стосунків.

Динаміка подружніх конфліктів проходить через кілька класичних етапів: виникнення конфліктної ситуації, усвідомлення цієї ситуації, відкрите протиборство, розвиток конфлікту, його вирішення та емоційне переживання. Важливою рисою є висока емоційність і швидкість, з якою проходять ці етапи.

Першим етапом є латентна фаза, яка характеризується переходом від звичайного спілкування до конфліктної ситуації. Цю передконфліктну фазу можна умовно розподілити на три етапи розвитку:

✓ виникнення суперечностей, що веде до зростання недовіри і напруженості, висування претензій і зменшення контактів;

✓ бажання довести правомірність своїх домагань і звинувачення партнера в тому, що він не хоче вирішити конфлікт справедливо, що веде до упередженості і емоційної неприязні;

✓ руйнування нормальної взаємодії, перехід до взаємних звинувачень і погроз, зростання агресивності.

Латентна фаза може тривати тривалий час, під час якого накопичуються образи. Для переходу до відкритої стадії конфлікту потрібен певний поштовх – інцидент. Після цього опоненти можуть прагнути до компромісу, намагатися уникнути конфлікту або ж почати відкрите протистояння.

Відкриті фази конфлікту включають:

– Демонстративна: перехідна стадія, на якій ще є можливість вирішити конфлікт мирно.

– Агресивна: виникає бажання заподіяти шкоду іншій стороні.

– Банальна: на цьому етапі учасники конфлікту бажують «знищити ворога», забуваючи про реальні причини конфлікту [4].

Кульмінацією конфлікту є його найвищий момент, що зазвичай припадає на банальну фазу. Після цього конфлікт починає спадаати, і врешті-решт завершується. Реверсія конфлікту, тобто повернення до нормального спілкування, відбувається у зворотному порядку, тобто опоненти повинні пройти через всі стадії конфлікту знову, але вже на шляху до його розв'язання. Наприклад, якщо відновлення почалося на агресивній стадії, то перед тим, як вийти з конфлікту, опоненти повинні пройти через демонстративну та латентну фази, що допомагає знизити негативні емоції та «образ ворога», що сприяє конструктивному вирішенню конфлікту.

Що стосується причин сімейних конфліктів, то С. Ковальов зазначає, що справжні причини часто приховані в підсвідомості та проявляються поверхнево через мотиви, що прийнятні для Я-концепції особи. Проте на основі досліджень вчених було виділено кілька основних причин сімейних конфліктів, серед яких:

– обмеження свободи, дій і самовираження членів родини;

– ненормативна поведінка одного чи кількох членів сім'ї;

– наявність протилежних інтересів та обмеженість можливостей для задоволення потреб одного з партнерів;

– авторитарний, жорсткий стиль взаємодії в родині;

– матеріальні проблеми, важко вирішувані питання;

– втручання родичів у подружні стосунки;

– сексуальна дисгармонія в шлюбі та інші фактори [5].

С. Ємельянов класифікує конфлікти за кількома параметрами.

Згідно з параметром «суб'єкти конфлікту», він виділяє такі типи конфліктів:

– Подружні конфлікти.

– Конфлікти між батьками та дітьми, зокрема, проблеми, що виникають під час виховання дітей та вікові кризи у дітей.

– Конфлікти серед родичів, зокрема через авторитарне втручання родичів у особисті справи подружжя.

– Залежно від джерела конфлікту, автор визначає інші типи конфліктів:

– Ціннісні конфлікти, що виникають через протилежні інтереси та цінності.

– Позиційні конфлікти, що зумовлені боротьбою за лідерство в сім'ї або применшення значення одного з подружжя.

– Сексуальні конфлікти, пов'язані з психосексуальною несумісністю партнерів.

– Емоційні конфлікти, що виникають через незадоволеність емоційними потребами, зазвичай швидко розвиваються, якщо одна зі сторін, переважно жінка, відчуває незадоволення.

– Господарсько-економічні конфлікти, що з'являються через різницю у поглядах на ведення домашнього господарства та розподіл сімейного бюджету [5].

Згідно з параметром «поведінка конфліктуючих сторін»,

С. Ємельянов виділяє такі типи конфліктів:

– Відкриті конфлікти – це конфлікти, що проявляються через словесні образи, відкриті суперечки, або навіть фізичне вираження агресії, наприклад, биття посуду.

– Приховані конфлікти – це ситуації, коли конфлікт не виявляється відкрито, а виражається через демонстративне мовчання, різкі погляди чи інші непрямі прояви напруження.

В. Сисенко розробив класифікацію конфліктів на основі незадоволених потреб подружжя, до яких відносяться:

– Конфлікти, спричинені незадоволеною потребою в самоповазі та визнанні власного «Я», а також порушенням почуття гідності з боку партнера.

– Конфлікти, які виникають через незадоволеність сексуальними потребами одного або обох партнерів.

– Конфлікти, що обумовлені незадоволеністю емоційними потребами, такими як відсутність ласки, турботи, уваги або розуміння.

– Конфлікти, пов'язані із зловживанням одним із подружжя алкоголем, азартними іграми чи іншими шкідливими звичками, що призводять до неекономного використання сімейних коштів.

– Фінансові конфлікти, що виникають через перебільшені вимоги одного з партнерів щодо розподілу бюджету або внеску кожного у матеріальний добробут родини.

– Конфлікти, спричинені незадоволеністю потребами в їжі, одязі та облаштуванні житла.

– Конфлікти, що пов'язані з потребою у взаємодопомозі, підтримці, розподілі обов'язків, а також вихованні дітей.

– Конфлікти, обумовлені різними інтересами та потребами у проведенні вільного часу, хобі чи відпочинку.

М. Пірен виділяє ряд чинників, які можуть спричинити виникнення сімейних конфліктів. Серед них:

– Надмірні очікування одного з партнерів щодо іншого, коли один з них покладає відповідальність за своє щастя на партнера.

– Невірне ставлення до сексуальних потреб у шлюбі, що може призводити до незадоволення однієї зі сторін.

– Заздрість успіхам партнера, особливо в родинному житті.

– Несерйозне ставлення до проблем партнера, коли один із подружжя не враховує турботи іншого.

– Критикування зовнішнього вигляду партнера чи відчуття особистої порожнечі.

Окрім цих внутрішніх чинників, важливими є також зовнішні та соціальні фактори, які можуть погіршувати сімейну атмосферу. До них відносяться: відсутність власного житла, надмірна зайнятість одного з партнерів на роботі, труднощі з працевлаштуванням, зміни у соціальному статусі жінки в родині, ріст соціального відчуження та економічні кризи. [4].

Також цікавим є підхід В. Мягера і Т. Мішиної, які зазначають, що сімейний конфлікт виникає, коли обидва партнери прагнуть зайняти одне й те ж місце, досягти різноспрямованих цілей або грати несумісні ролі. Вступаючи в шлюб, партнери стикаються з численними відмінностями в інтересах, цінностях і потребах, що можуть призводити до зовнішнього прояву конфліктів [2].

О. Положенко в своєму дослідженні сімейного конфлікту виділяє ряд основних факторів, що сприяють його виникненню. Серед них:

- Егоїзм одного з партнерів, коли інтереси та потреби іншого не враховуються.
- Ревнощі, які можуть порушувати довіру та спричиняти емоційну напругу.
- Недостатня навичка спілкування між партнерами, що призводить до непорозумінь і конфліктів через небажання вести відкритий діалог.
- Обмеження свободи дій та самовираження для одного з партнерів, що може викликати відчуття пригнічення і незадоволення.
- Невдоволення відсутністю позитивних емоцій, таких як відсутність ласки, уваги, турботи та розуміння.
- Побутові проблеми, які часто накопичуються і створюють стрес у сім'ї.
- Зрада, як порушення довіри та основи стосунків.
- Недостатність взаємної поваги, що призводить до нещирості і відсутності підтримки між партнерами.
- Різні погляди на сімейне життя, що можуть викликати розбіжності у планах та уявленнях щодо ролей і обов'язків.
- Неузгодженість темпераментів партнерів, коли їхні характери і способи реагування на стресові ситуації сильно відрізняються.
- Шкідливі звички одного з партнерів (наприклад, алкоголізм, азартні ігри), які порушують гармонію в родині.
- Відмова від допомоги один одному у вирішенні побутових чи емоційних труднощів.
- Матеріальні труднощі, які важко подолати, можуть стати основою постійного стресу та напруження в родині.
- Розбіжності в духовних інтересах, які призводять до незгоди щодо важливих для кожного особистих цінностей і переконань.

Загалом, ці фактори вказують на важливість гармонії, взаємної підтримки та розуміння між партнерами для запобігання виникненню конфліктів у сім'ї [4].

Отже, різноманітність факторів, що впливають на виникнення конфліктів у сім'ї, підтверджує складність і багатогранність цієї проблеми, яка змінюється на різних етапах подружнього життя.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проблема конфліктів у подружніх стосунках є важливою та актуальною темою для дослідження в контексті соціальних змін і кризових явищ у суспільстві. Сім'я, як основний соціальний інститут, не є стійкою до впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, які можуть призводити до різноманітних конфліктів. Серед основних причин виникнення суперечок можна виокремити проблеми в комунікації, різницю в цінностях і переконаннях партнерів, психологічний стрес, соціально-економічні труднощі, а також особисті труднощі у взаємодії подружжя. Зокрема, рольові конфлікти, фінансові проблеми, сексуальні та емоційні розбіжності є одними з найпоширеніших причин сімейних непорозумінь.

Незважаючи на значну кількість теоретичних і практичних досліджень, питання ефективної діагностики та вирішення подружніх конфліктів досі не має однозначних підходів. Динаміка конфліктів, зокрема на етапах від латентної фази до кульмінації та розв'язання, вимагає глибокого аналізу та розробки відповідних рекомендацій для подолання суперечок.

Важливим є розуміння того, що конфлікти, хоча й можуть мати деструктивні наслідки, водночас є і природними етапами розвитку сімейних стосунків. Вони створюють можливості для зростання та вдосконалення взаєморозуміння між партнерами. Конструктивне вирішення конфліктів, на основі відкритого діалогу, взаємної підтримки та уважності до потреб кожного, є ключем до збереження стабільності та гармонії в родині.

З огляду на багатогранність причин і факторів, що сприяють виникненню подружніх конфліктів, важливими є подальші дослідження в цьому напрямку, спрямовані на розробку комплексних підходів до їх попередження та вирішення, що допоможе підтримати здорові сімейні відносини в умовах сучасного соціального середовища.

Література

1. Алмаші С.І. Дослідження психологічних характеристик конфліктності подружжя. *Вісник Національного університету оборони України*. 2017. № 1 (48). С. 7-13.
2. Зезекало Е.І., Кириченко Р.В. Подружній конфлікт як психологічний феномен : thesis. 2016. URL: <https://er.knuid.edu.ua/handle/123456789/5094> (дата звернення: 12.11.2024).

3. Котлова Л.О. Ціннісні орієнтації як чинник виникнення та подолання конфліктних форм поведінки в юнацькому віці : thesis. 2010. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/19012/1/Автореф.Коберник-Котлова%20Л.О..pdf> (дата звернення: 13.11.2024).
4. Krugla T.O. Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. *Медсестринство*. 2018. № 4. URL: <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2017.4.8557> (дата звернення: 13.11.2024).
5. Стуліка О., Харитинюк В., Севідова О. Соціально-психологічні та особистісні чинники виникнення сімейних протиріч в молодих сім'ях. *Young Scientist*. 2020. № 12 (88). С. 293-301. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-58> (дата звернення: 13.11.2024).

References

1. Almashi, S.I. (2017). Doslidzhennia psikhologichnykh kharakterystyk konfliktnosti podruzhzhia. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 1(48), 7-13 [in Ukrainian].
2. Zezekalo, E.I., & Kyrychenko, R.V. (2016). Podruzhnii konflikt yak psikhologichnyi fenomen: thesis. Retrieved from <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/5094> (Accessed: 12.11.2024) [in Ukrainian].
3. Kotlova, L.O. (2010). Tsinnisni oriientatsii yak chynnyk vynyknennia ta podolannia konfliktnykh form povedinky v yunatskomu vitsi: thesis. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/19012/1/Автореф.Коберник-Котлова%20Л.О..pdf> (Accessed: 13.11.2024) [in Ukrainian].
4. Krugla, T.O. (2018). SIMEINYI KONFLIKT: PRYChYNY VYNYKNENNIa, POPEREDZhENNIa, VREHULIuVANNIa. *Medsestrynstvo*, 4. Retrieved from <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2017.4.8557> (Accessed: 13.11.2024) [in Ukrainian].
5. Stulika, O., Kharytyniuk, V., & Sievidova, O. (2020). SOTSIALNO-PSYKhOLOHICHNI TA OSOBYSTISNI ChYNNYKY VYNYKNENNIa SIMEINYKh PROTYRICH V MOLODYKh SIMIaKh. *Young Scientist*, 12(88), 293-301. Retrieved from <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-58> (Accessed: 13.11.2024) [in Ukrainian].